

การเดินทางของคำถามที่ถูกลืม

บทสัมภาษณ์ วิจักขณ์ พานิช บนเส้นทาง “เรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ”

คอลัมน์ปริทรรศน์ หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันศุกร์ที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๐

ชีวิตคืออะไร?

ในบางภาวะของชีวิต หลายคนอาจเคยตั้งคำถามนี้กับตัวเอง เพื่อจะพบว่ามันเป็นคำถามที่ฟังดูง่ายแต่ตอบยาก เป็นคำถามที่ถูกถามมาตลอดระยะเวลาอันยาวนานของประวัติศาสตร์ทางความคิดของมนุษยชาติ ยุคสมัยเปลี่ยนไป สายลมแห่งความก้าวหน้า ความมั่งคั่ง เทคโนโลยี การศึกษา ฯลฯ พัดพาคำถามนี้จากไป เราหลงลืมแม้กระทั่งว่าเราเป็นใคร และนั่นอาจเป็นความแคว้งคว้างที่สุดของมนุษย์

อย่างไรก็ตาม แม้คำถามบางคำถามจะถูกลืม แต่คนอีกจำนวนหนึ่งคิดว่ามันเป็นคำถามที่ ‘ต้อง’ ถาม **วิจักขณ์ พานิช** ชายหนุ่มวัย ๒๗ ปี เติบโตมาในครอบครัวที่ค่อนข้างมีฐานะ สมาชิกในครอบครัวของเขาต่างมีการศึกษาในระดับสูง เขาเติบโตขึ้นในร่มเงาแบบนี้ จนมาถึงช่วงชีวิตวัยหนึ่ง คำถามมากมายสู้รบตบมืออยู่ข้างใน รวมถึงคำถามที่ว่าชีวิตคืออะไร เกิดเป็นความพยายายในที่ว่า ‘ทำไมเราจะต้องทำอย่างที่คุณอื่นอยากให้เรา’

ระหว่างเรียน เขาใช้เวลาจำนวนหนึ่งหลงชวดเหล่า เผลอไปกับมวนหมูหรี แต่คำถามที่ว่าชีวิตคืออะไร ยังคงอยู่ กระทั่งเข้าได้มีโอกาสฝึกสมาธิตามคำชักชวนของเพื่อน และเขาพบว่านั่นคือจุดเปลี่ยนในชีวิตครั้งสำคัญ

เขาเลือกที่จะเดินทางค้นหาคำตอบนั้นต่อไปโดยไม่ย่อท้อกับความคาดหวังภายนอก หลังเรียนจบ เขาบวชที่สวนโมกขพลารามหนึ่งปี และหลังจากนั้นเขาตัดสินใจไปศึกษาต่อปริญญาโทที่ มหาวิทยาลัยนาโรปะ ประเทศสหรัฐอเมริกา มหาวิทยาลัยทางเลือกที่มุ่งเน้น ‘การเรียนรู้’ มากกว่าใบปริญญา

เขากลับมาเมืองไทยด้วยพื้นที่ภายในที่กว้างขวางกว่าเดิม ถามว่าคุณเจอสิ่งที่คุณค้นหาหรือเปล่า?

‘ ทั้งเจอและไม่เจอ ’ ...นั่นคือคำตอบของเขา

อิสรภาพ

ผมเชื่อว่าทุกคนต้องการค้นพบตัวเอง ค้นพบศักยภาพทั้งหมดที่เรา มี เหมือนในทางศาสนาจะบอกว่าเราเดินทางเพื่อค้นหาอะไรบางอย่าง แต่ผมมองว่าอิสรภาพที่ว่ำนั่น มันเหมือนกับการที่เราได้เอาความเป็นตัวของตัวเองและศักยภาพภายในทั้งหมดที่มีออกมา เป็นการค้นพบความหมายสูงสุดของการดำรงอยู่ ทุกคนมีจุดนี้ที่โหยหา เราอยากจะมีพื้นที่ในลักษณะใดลักษณะหนึ่งที่เรได้เป็นตัวของตัวเอง มีคนยอมรับ มีคนชื่นชม มีความหมายและคุณค่าที่แท้จริงต่อผู้คนรอบข้าง

แต่เนื่องจากครอบครัว ระบบการศึกษา หรือกรอบข้อบังคับทางสังคมและวัฒนธรรม ได้กดทับสิ่งเหล่านี้ด้วยความคาดหวังร้อยแปด เราต่างถูกปิดกั้นการค้นพบความสวยงามที่เราที่มีอยู่ข้างใน โดยที่ความสวยงามนั้น แท้จริงแล้วมันอยู่เหนือการวัดค่าของสังคม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเงินทอง ใบปริญญา หรือการชื่นชมของคนอื่น ความบีบคั้นตรึงนี้มันแน่นหนาถึงขนาดที่ว่าเราไม่มีโอกาสแม้แต่จะได้มองดูตัวเอง

ค้นหา

เวลาผมเดินตามท้องถนนแล้วเห็นเด็กรุ่นใหม่ที่ใช้ชีวิตเสเพล จากประสบการณ์ของผมที่เคยผ่านตรงนั้นมาแล้ว ผมมองว่ามันเป็นชีวิตช่วงหนึ่งที่คนเราคิดอยากกบฏ อยากพยศกับความคาดหวังของสังคม ที่มองว่าคนที่ประสบความสำเร็จคือคนที่ใส่สูท ผูกเนกไท มีเกียรตินิยม เงินทอง ชื่อเสียง ้วยรุ่นส่วนใหญ่จึงเลือกที่จะฉีกตัวเองออกมา เราต่างก็ต้องการหาจุดที่เรารู้สึกว่าเป็นตัวตนของเราในระดับที่เราสวมแล้วรู้สึกว่ามันใจ

ชีวิตผมก็มีจุดนั้นที่คล้ายกัน คือในช่วงแรก ผมต้องการแสวงหา"ตัวตน"ของผม ผมเลือกเรียนนิเวศแทนที่จะเรียนหมอตตามความคาดหวังของที่บ้าน เลือกจะใช้ชีวิตอิสระ แต่พอถึงจุดเปลี่ยนของชีวิต ผมเริ่มเข้าใจว่าการกบฏของเรา มันก็ยังเป็นการไปเกาะเอาสิ่งภายนอกบางอย่างมาครอบความเป็นตัวของตัวเองอีกอยู่ดี เราแค่เลือกที่จะเปลี่ยนหมวก...

ผมเริ่มเข้าใจว่าคนเราทุกคนมีอะไรบางอย่างที่สามารถค้นพบได้จากภายใน เป็นศักยภาพที่แสดงถึงความเป็นตัวเราที่แท้จริง ที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับปัจจัยภายนอกใดๆเลยแม้แต่เน้อย

สวนโมกข์

สวนโมกข์เป็นครั้งแรกที่ผมได้ใช้เวลาเรียนสิ่งที่อยากรู้ เพราะตั้งแต่เรียนประถมจนถึงปริญญาตรี ผมได้แต่เรียนตามที่คนอื่นบอก ช่วงชีวิตที่สวนโมกข์เป็นครั้งแรกที่ผมสัมผัสได้ถึง "พื้นที่"ที่ผมโหยหามาตลอด ได้สำรวจตัวเองจริงๆ ว่าเราชอบอะไร เป็นพื้นที่ที่ด้านในที่มีค่ามาก ช่วงเวลาหนึ่งปีนั้น ผมไม่มีตารางชีวิต ผมจะทำอะไรก็ได้ จะหยิบหนังสือเล่มไหนมาอ่านก็ได้ นอกจากการฝึกภาวนาอย่างเข้มข้น ผมใช้เวลากับหนังสืออ่านหนังสือที่อยากอ่าน หนังสือเกี่ยวกับสังคมไทย ประวัติศาสตร์ไทยได้อ่านงานอาจารย์ป๋วย อาจารย์ปรีดี อาจารย์สุลักษณ์ เรื่องราวเกี่ยวกับการปฏิวัติจากด้านใน เหมือนผมหลุดเข้าไปในโลกอีกโลกหนึ่งที่เป็นตัวผม มันเปิดศักยภาพภายในตัวเราที่เราารู้สึกว่าสิ่งนี้แหละคือสิ่งที่เราอยากจะมีส่วนร่วม

มหาวิทยาลัยนาโรปะ

การเรียนการสอนที่นาโรปะที่โดดเด่นที่สุด คือเขาจะมีพื้นที่ให้ผู้เรียนได้เป็นตัวของตัวเอง ชื่นชมที่คุณได้แสดงความเป็นตัวของตัวเองออกมา หรือแสดงสิ่งที่คุณสนใจออกมา เมื่อเปรียบเทียบกับระบบการศึกษาทั่วไปที่ชื่นชมคนที่สามารถทำตามความคาดหวังของระบบ มันเป็นพื้นที่ที่ปิด และถ้าใครอยู่ในพื้นที่ที่ปิดนี้ได้ดีก็ถือว่าเป็นคนเก่ง คือมันมีการตัดสิน การวัดคุณค่ากันเยอะมาก

แต่ที่นาโรปะจะเป็นลักษณะของพื้นที่เปิดที่ทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่าเป็นใหญ่ สามารถแสดงออก แสดงแรงบันดาลใจ แสดงศักยภาพทั้งหมดที่ตัวเองมี อาจารย์ก็มีลักษณะเหมือนเป็นพี่เลี้ยง คอยดูแลเรา คอยตบ คอยดัน ให้เรามองย้อนเห็นอะไรในตัวเองได้ชัดขึ้น ช่วยดึงศักยภาพภายในออกมาได้มากขึ้น หรือบางจุดที่อาจจะมีความทะเยอทะยานจนเกินไป เขาจะดึงเรากลับมา และให้เราลองว่าที่ลืกลงไปกว่านั้นเราต้องการอะไร

จุดหนึ่งของนาโรปะ คือเรามีความคาดหวังอะไรไป มันจะโดนทำลายหมด เพราะการที่เราจะไปเรียนเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านในจริงๆ ถ้าเราไปเรียนอะไรแล้วได้สิ่งนั้นออกมา เหมือนกับว่าเรารู้ว่าไปเรียนแล้วจะได้อะไร แล้วก็ได้สิ่งนั้นกลับออกมา ผมว่าแบบนี้มันไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงอะไร แต่นาโรปะจะทำให้ความคาดหวังแรกของเราหายไปเลย เราผิดหวัง สิ้นหวัง แต่เราจะไปค้นเจอแรงบันดาลใจบางอย่างที่ลึกซึ้งกว่าเดิม

ถ้าอยากจะไปเรียนที่นาโรปะ สิ่งสำคัญที่สุดเลยคือต้องศรัทธาในเสียงด้านในของตัวเอง เราค้นหาอะไรเราต้องการไปเรียนที่นั่นเพื่ออะไร คือมันไม่มีคำตอบตายตัว แต่เราจะไปเรียนเพื่อเปิดตัวเองจริงๆ เพื่อให้เห็นว่ามีหนทางแบบนี้มีอยู่ และกล้าที่จะเอาชีวิตเข้าแลก เข้าไปเสี่ยงเพื่อการได้ทดลองทำ ทดลองเข้าไปคุยกับ

กัลยาณมิตรที่แปลกๆ แล้วหนทางมันจะเปิดของมันเอง ดังนั้นคนที่จะไปเรียนที่นาโรปะต้องทำใจในระดับหนึ่งว่า อาจจะผิดหวัง แต่ถ้าปริญญาโทในระบบดูแล้วไม่มีอะไรที่เราารู้สึกว่าเราอยากจะเรียนจริงๆ ก็นำลงไปที่นาโรปะ แต่ผมไม่สามารถยืนยันว่า การไปเรียนที่นาโรปะจะเป็นสิ่งที่ช่วยเติมเต็มสิ่งที่ต้องการ

เชอเกียม ตรุงปะ รินโปเซ

เชอเกียม ตรุงปะ รินโปเซ ผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยนาโรปะ เป็นคนที่เรียกได้ว่าเปลี่ยนชีวิตผมอีกจุดหนึ่ง ผมได้แรงบันดาลใจจากเขามาก โดยเฉพาะในเรื่องของการค้นพบพุทธธรรมในตัวเอง พุทธธรรมคือธรรมแห่งการตื่นรู้ที่จะต้องถูกค้นพบด้วยตนเอง ในชีวิตของคุณเอง เพราะพุทธธรรมที่แท้ไม่ใช่รูปแบบ

ตอนที่ผมไปที่นาโรปะจะมีรูปท่านอยู่ที่นี่ ผมก็สงสัยว่าคนคนนี้เป็นใครและผมจะค่อนข้างกลัว เพราะว่าเรามาจากประเทศพุทธเถรวาทที่เน้นเรื่องศีลเป็นหลัก แล้วผมได้ยินเรื่องซุบซิบเกี่ยวกับท่านตรุงปะเยอะ คือเรื่องผู้หญิง อบายมุข ไปสอนธรรมะที่ไหนก็กระดกเหล้า พฤติกรรมที่แบบ...มันน่ากลัวครับ ผมรู้สึกว่ามันทำไม อาจารย์คนนี้เป็นพุทธจริงๆ เหรอ มันเกิดอะไรขึ้น

จนผมได้มาเจออาจารย์ของผมคือ เร่จี้ เรย์ เขาเป็นคนที่เปลี่ยนชีวิตที่นาโรปะของผม ผมได้กลายเป็นนักเรียนทางธรรมของเขา เร่จี้เป็นลูกศิษย์คนแรกๆ ของตรุงปะ เขาถ่ายทอดจิตวิญญาณแห่งพุทธธรรมของท่านตรุงปะมาสู่เราอย่างที่เราเรียกว่า “ใจถึงใจ” เขาเป็นคนที่ดูภายนอกปกติมาก เหมือนโปรเฟสเซอร์ปริญญาเอกคนหนึ่ง มีภรรยาคนเดียว ไม่มีเรื่องอบายมุข ดูเป็นคนที่ปกติมาก ผมก็สงสัยว่าเขาเป็นลูกศิษย์ของท่านตรุงปะได้ยังไง เขาเคารพอาจารย์ของเขา แต่ชีวิตของเขาไม่ได้เลียนแบบพฤติกรรม เลยเป็นคำถามในใจที่ว่าอาจารย์กับศิษย์คู่นี้เขาส่งผ่านอะไรถึงกัน

การที่ผมฝึกกับเร่จี้ ผมรู้สึกเข้าใจจิตวิญญาณของท่านตรุงปะมากขึ้นเรื่อยๆ สายสัมพันธ์นี้ทำให้ผมเข้าใจว่าหัวใจแห่งพุทธธรรม คือเรื่องของการเดินทางด้านในของตัวเราเอง จุดหนึ่งที่ผมได้จากท่านตรุงปะมากก็คือ คนเราไม่ได้สมบูรณ์แบบ เราไม่ได้ภาวนาเพื่อที่จะตัดจริตให้เป็นคนสมบูรณ์แบบ เราไม่ได้ภาวนาเพื่อจะเป็นอะไรยิ่งใหญ่มากกว่าการได้รู้จักตัวเอง สามารถเป็นตัวของตัวเองได้อย่างไม่อาย ภาวนาคือการมองตัวเอง เพราะฉะนั้นแค่เรารู้ว่าเราเป็นแบบนี้ รู้ว่าตัวเองเป็นใคร ทำอะไร โดยที่ไม่ต้องซ่อน ไม่จำเป็นต้องกลัว ผมว่าแค่นั้นพอแล้ว

ถ้าผมจะพยายามอธิบาย มันก็คล้ายๆ กับวิทยายุทธ์ของจีน แรกๆ ต้องฝึกแบบเข้ม มีศีล มีวินัย แล้วจะมีกระบวนการที่พลีไหว สุดท้ายคือต้องไม่มีกระบวนการ คือ เราผ่านการฝึกมาจนถึงจุดที่ต้องถอดกระเป๋าทิ้งไปเสีย

การเดินทาง

ความขัดแย้งที่เกิดจากศาสนาสายต่างกัน เกิดขึ้นจากคนที่พยายามยึดมั่นในแนวคิดของตัวเอง แต่สำหรับคนที่ฝึกปฏิบัติเพื่อเข้าใจตัวเองจะไม่มี ความขัดแย้งเกิดขึ้นเลย เพราะเขารู้ว่าหัวใจของการเดินทางด้านในคืออะไร สิ่งที่ผมเรียนรู้จากนาโรปะ คือความสำคัญของการปฏิบัติ ซึ่งมีหัวใจ คือ ประสบการณ์ตรงของการเดินทางด้านใน ไม่ใช่มาทะเลาะกันเรื่องความคิดหรือหลักปรัชญา

ความเข้าใจในเรื่องของการเดินทางด้านใน สามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ชั้น คือ หินยาน มหายาน และวัชรยาน ในลักษณะของการเติบโตทางจิตวิญญาณของปัจเจก ไม่ได้หมายถึงแนวคิดหรือลัทธิ

ขั้นแรกคือหินยาน คือคุณจะต้องดูตัวเอง ฝึกอยู่กับตัวเอง เข้าใจถึงความโดดเดี่ยวของชีวิต คุณต้องเข้าใจว่าท้ายที่สุดแล้วทุกสิ่งก็กลับมาอยู่ที่ใจของเรา ฝึกเฝ้าสังเกตโลกด้านใน เริ่มต้นด้วยการฝึกสมาธิ สมถะ วิปัสสนา เข้าวิเวกเป็นเดือนๆ รับรู้ถึงความโดดเดี่ยวและเปราะบางของชีวิต

พอเราได้ฝึกอยู่กับตัวเองไปสักระยะ เราเข้าไปสัมผัสถึงพื้นที่ว่างด้านในของตัวเองมากขึ้น จุดนี้เราจะรู้สึกว่าเราสามารถรวมคนอื่นเข้ามาในการฝึกของเราได้ด้วย เหมือนพื้นที่ด้านในมันกว้างขึ้นจากเดิม สามารถปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นโดยที่ไม่สูญเสียพื้นที่ตรงนั้นไป นี่คือขั้นของมหายาน คือการเปิดใจสู่ผู้คนรอบข้าง ทำประโยชน์ให้คนอื่น ร่วมทุกข์ ร่วมสุขกับคนอื่น

วัชรยานก็คือมหายาน แต่เป็นเหมือนอีกขั้นหนึ่งของมหายาน วัชรยานจะลงมาท้าทายกับจุดที่มหายานอาจจะละเลยไป ลงมาดูรายละเอียดของประสบการณ์ธรรมดาๆของชีวิต โดยไม่ตัดสิน จะมีการท้าทายระบบ สังคม กรอบความคิด และการตัดสินถูกผิดที่มาปิดกั้นการเข้าถึงประสบการณ์ชีวิตในทุกรูปแบบ มหายานอาจจะช่วยเหลือคนอื่น ทำประโยชน์ ทำความดี แต่วัชรยานจะทำลายแม้กระทั่งว่าความดีคืออะไร เราอาจจะไม่สนใจเลยว่าการทำเพื่อให้เกิดแต่เราสนใจมองลงลึกไปถึงเหตุปัจจัยกันบึ้งอย่างไม่ตัดสิน ขั้นนี้จะลงไปถึงคนที่อยู่ในชายขอบของสังคมได้มากขึ้น จะไม่มีการประมาณว่าคนนี้ดีหรือไม่ดี แต่ทุกผู้คน ทุกสถานการณ์ และทุกประสบการณ์มีความดีงามพื้นฐานในตัวของมันเองอยู่แล้ว จุดนี้ทำให้เราสามารถที่จะร่วมเรียนรู้ไปกับเพื่อนมนุษย์ได้โดยไม่มีขอบเขตจำกัด

ความธรรมดา

บทความชิ้นหนึ่งที่ผมเขียนชื่อ 'ง่ายงามในความธรรมดา' ความธรรมดา มันไม่ใช่ที่เราจะบอกว่าสิ่งไหนธรรมดาหรือไม่ธรรมดา แต่ธรรมดาในที่นี้คือความเป็นธรรมชาติของตัวเอง เราเป็นตัวของตัวเอง รู้ว่าตัวเองทำอะไรอยู่ และรู้สึกพอใจ มันเป็นความเต็ม

ในเรื่องการเรียนรู้ด้านในจะมีคำว่า 'พุทธสภาวะ' คือธรรมชาติแห่งการตื่นรู้ในใจเรา เราอาจจะทำดี ทำชั่ว แต่ในความดี-ชั่วมันจะมีฉากหลังอีกขั้นหนึ่ง คือธรรมชาติของการตื่นเพื่อที่จะรู้ ซึ่งมันเป็นพื้นฐานมากกว่าการตัดสินดี-เลว ผมศรัทธาตรงนี้ของคน มันคือความดีงามพื้นฐานของมนุษย์ มันไม่ใช่ว่าดีตรงข้ามกับเลว แต่เป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่สามารถเปิดตาเรียนรู้โลกได้ เรียนรู้เหตุปัจจัยต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ เป็นเหตุปัจจัยที่อาจารย์พุทธทาสเรียกว่าทปปัจจยตา มนุษย์มีความสามารถที่จะเรียนรู้สิ่งเหล่านี้ได้ตลอดเวลาโดยที่ไม่จำเป็นต้องนิยามความถูก-ผิดเลยด้วยซ้ำ

ศรัทธาที่ผมมองจากประสบการณ์ตรงของการปฏิบัติ คือ ถ้าคนเราเข้าใจถึงเหตุปัจจัยของสรรพสิ่งจริงๆ ผมเชื่อว่าคนเหล่านั้นจะมีความงามโดยธรรมชาติของเขาเอง เป็นความ 'ธรรมดา' ที่เราไม่ได้ทำเพราะอยากจะเป็นคนพิเศษหรือไม่ได้ทำเพื่อเป้าหมายว่าสิ่งนั้นต้องออกมาดี แต่เราทำด้วยความเข้าใจ

พื้นที่

ผมไม่มีหน้าที่จะไปให้คำแนะนำกับใครในเรื่องของการใช้ชีวิต แต่โดยส่วนตัวมีเป็นแรงบันดาลใจที่อยากจะสร้างพื้นที่ให้คนร่วมสมัยได้มีโอกาสค้นหาตัวเอง เป็นพื้นที่ที่ปลอดภัยจริงๆ ที่ได้พูดคุยถึงประสบการณ์ด้านในของชีวิตโดยไม่ถูกตัดสิน ผมรู้สึกว่าคนรุ่นใหม่น่าจะมีพื้นที่อย่างนี้มากขึ้น แทนที่จะถูกตัดสินตลอดเวลาว่าเจ๋ง ไม่เจ๋ง ดี ไม่ดี จากสังคมหรือคนรอบข้าง ขณะเดียวกันก็คิดว่าเราเป็นคนที่มีประสบการณ์ด้านในที่แปลกพอสมควร เราพอที่จะเป็นพี่เลี้ยงให้กับคนเหล่านี้ได้อย่างไร เพราะในปัจจุบันกัลยาณมิตรในเรื่องนี้ไม่ได้พบเจอ

กันได้ง่ายนัก ที่สำคัญคือพื้นที่ตรงนี้ต้องเป็นพื้นที่สำหรับการฝึกฝนด้านใน ไม่ใช่เป็นพื้นที่สำหรับการถกเถียงทางปรัชญา

ในปีหน้า ผมจะเริ่มจัดคอร์สฝึกอบรมให้กับเสมสิกขาลัย ใช้ชื่อว่า “บนเส้นทางแห่งการฝึกตน” คิดว่าจะจัดเป็นช่วงๆตลอดปี นอกจากจะเป็นการทดลองทำในสิ่งที่ตัวเองเรียนมา และเป็นการฝึกฝนตนเองในบริบทที่ต่างออกไป อีกด้านหนึ่งผมคิดว่าการมีพื้นที่เพื่อให้คนที่สนใจในเรื่องของการศึกษาด้านใน มาถกถาาร่วมกัน มาร่วมแบ่งปันประสบการณ์ และเรียนรู้ร่วมกัน จนกลายเป็นสังฆะของผู้ปฏิบัติ ผมเชื่อว่าตรงนี้น่าจะเป็นเรื่องที่มีความหมายต่อสายธารแห่งพุทธธรรมในโลกสมัยใหม่มาก

จิตตปัญญาศึกษา

จิตตปัญญาศึกษาคือการเรียนรู้ตนเอง ผู้อื่น และสังคม แต่ต้องไม่แยกขาดจากเรื่องด้านใน การศึกษาทุกวันนี้เป็นเรื่องที่ทุกคนมองดูกันว่า มันมีอะไรที่บางอย่างที่ผิดไปจากความเป็นปกติ จริงๆแล้วการเรียนรู้ในชีวิตมันเกิดขึ้นตลอดเวลา แต่ตอนนี้ระบบมันแข่งกระด้างจนถึงขนาดที่ว่า ความเข้าใจพื้นฐาน อย่าง “ชีวิตคือการเรียนรู้” ได้เลือนหายไปหมด กลับกลายเป็นว่าใบปริญญา การวัดผล ครูบาอาจารย์ หรือการคาดหวังของครอบครัว กำลังกดทับคุณค่าที่แท้ของการเรียนรู้ไปแทบหมดสิ้น

ประตุ

ผมใช้พุทธเป็นประตุการเรียนรู้มากกว่า ทุกวันนี้ศาสนาเหมือนเป็นหมวกอีกใบหนึ่ง เหมือนเวลาคุณจะไปสมัครงาน คุณก็ต้องกรอกว่าคุณนับถือศาสนาอะไร ถ้ามไปเพื่ออะไร มันเหมือนเป็นกำแพงแบ่งแยกคน แต่คนส่วนใหญ่หลงลืมไปว่า ทำไมเราไม่มองชุดความรู้หรือแนวทางของศาสนานั้นๆเป็นประตุเพื่อที่จะเห็นชีวิตของเราเอง แม้แต่การศึกษาเองก็ไม่ต่างกัน มัวไปเสียเวลาหมกมุ่นไปกับคำถามตื้นเขิน...”คุณจบมหาวิทยาลัยอะไรมา” “ได้ปริญญาอะไรมา” ทุกคนกลับไปยึดกรอบตรงนั้น แต่ทำไมเราไม่มองว่ามหาวิทยาลัยเป็นประตุการเรียนรู้ชีวิต ศาสนาก็ไม่ต่างกัน เพราะเหตุนี้ศาสนาจึงกลายเป็นเรื่องความขัดแย้งเสียมาก แทนที่เราจะได้คุยว่าคุณมีประสบการณ์ของการฝึกฝนตนเองอย่างไร คุณได้เข้าใจคุณค่าของการมีชีวิตอยู่ในแง่มุมไหน

เจอ-ไม่เจอ

สิ่งที่ผมเจอจากการไปศึกษาต่อที่นาโรปะ คือผมได้เข้าใจความหมายของคำว่า “ชีวิตคือการเรียนรู้” ในหนังสือมีอยู่บทหนึ่งที่เขียนว่าเป้าหมายคือการเดินทาง เหมือนกับว่าเราไม่ได้มีจุดหมายแต่จุดหมายคือการที่เราได้เดินทาง ได้พบความงามของผู้คน ได้ทำทหายตัวเอง ได้พบเจอสิ่งใหม่ๆ ได้เปิดใจตัวเองมากขึ้น ตรงนี้คือการเดินทาง คือความงดงามโดยตัวของมันเองอยู่แล้ว มันทำให้ผมเชื่อมั่นว่าการศึกษาไม่จำเป็นจะต้องเกิดขึ้นในโรงเรียน ไม่จำเป็นต้องมีใบปริญญามารองรับ และมันทำให้ผมมั่นใจว่าผมไม่จำเป็นต้องเรียนปริญญาเอก ผมเคยคิดว่าจะเรียนปริญญาเอก ตอนไปเรียนนาโรปะผมตั้งใจไว้ว่าถ้าการศึกษาที่นาโรปะมันได้ผลจริงๆ ผมจะต้องอยู่ในจุดที่การไม่ได้ปริญญาเอกจะต้องไม่ทำให้ผมรู้สึกด้อย

ส่วนที่ไม่เจอก็คือเป้าหมาย เพราะการเจอคือเจอความรู้สึกที่บอก แต่ที่ไม่เจอคือคิดไม่ออกว่าเจอหรือยัง เราารู้สึกเหมือนกับว่าเราไม่ได้ไปเจออะไร แต่เราไปเจอเส้นทางสายหนึ่งที่ต้องเดินไปเรื่อยๆ แต่เราไม่ได้เจออะไรเลย สมัยก่อนเราก็คิดว่าการเดินทาง การแสวงหา มันต้องเจออะไร แต่การได้คำตอบว่าเราไม่เจอมันก็คือสิ่ง

ที่มีค่าที่สุด สุดท้ายผมยอมรับมันได้ และรู้สึกว่าได้เจอในสิ่งที่ชีวิตนี้ต้องการ เรามั่นใจในการเดินทาง มั่นใจใน
ชีวิตของตัวเอง

.....

ไม่มีคำถามว่า ‘ชีวิตคืออะไร?’ เพราะไม่รู้ว่าจะถามเขาไปเพื่ออะไร เพราะเขาเองก็ไม่ใช่คำตอบของ
คำถามนี้

คำตอบมีได้มากมายและจำเพาะตามแต่ละบุคคล นิยามของคนหนึ่งอาจไม่ใช่นิยามของอีกคนหนึ่ง
การเดินทางของคนหนึ่งอาจไม่ใช่เส้นทางที่อีกคนหนึ่งเลือกเดิน ปัญหาจึงไม่ได้อยู่ที่ว่าใครตอบว่าอะไร

แต่ในโลกที่ไม่อนุญาตให้เราคิดงัดด้วยคำถามแบบนี้ (เพราะเป็นอันตรายต่อระบบทุนนิยม ระบบ
การศึกษาอย่างยืงยวด) อาจเป็นเพราะเราสยบยอม ถูกทำให้หลงลืม หรืออะไรก็ตามแต่

บางที...เราจึงอาจต้องเริ่มจากคำถามที่ว่า

‘เราจะกล้าตั้งคำถามหรือเปล่า?’

เรื่อง-กฤษฎา ศุภวรรณะกุล

ผู้จัดการรายวัน

- ตีพิมพ์ครั้งแรกใน หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันศุกร์ที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๐